

Ένας ακόμη λόγος για να αναθεωρηθεί το άρθρο 16 του Συντάγματος

ΑΕΙ: η σκοτεινή πλευρά του νόμου

Εκτός από τη ρητή απαγόρευση της ίδρυσης ιδιωτικών ΑΕΙ, το άρθρο 16 του Συντάγματος περιέχει άλλη μια κρίσιμη ρύθμιση για το θέμα: εκείνη που επιβάλλει στα δημόσια πανεπιστήμια να λειτουργούν ως νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ΝΠΔΔ).

Θα προσπαθήσω να δείξω γιατί η ρύθμιση αυτή εμποδίζει ακόμη περισσότερο απ' ό,τι η απαγόρευση των ιδιωτικών ΑΕΙ τη μεταρρύθμιση στα πανεπιστήμια. Και γιατί η αντικατάστασή της είναι αναγκαία και για έναν πρόσθετο λόγο: για να περάσει η άσκηση της εκπαιδευτικής πολιτικής από τα χέρια των δικαστών, όπου μοιραία βρίσκεται σήμερα εξαιτίας των λεπτομερειακών ρυθμίσεων του άρθρου 16, στα χέρια των εκλεγμένων οργάνων της πολιτείας. Σε μια δημοκρατία, Βουλή και κυβέρνηση είναι πράγματι αρμοδιότερες από τα δικαστήρια για να παίρνουν τις αποφάσεις σε θέματα εκπαίδευσης.

Του
**Νίκου Κ.
Αλιβιζάτου**

Το άρθρο 16 είναι ένα από τα μακροσκελέστερα του ισχύοντος Συντάγματος. Εκτός από τις αυτονόητες ρυθμίσεις, που ανάλογές τους βρίσκει κανείς στα περισσότερα σύγχρονα Συντάγματα (τέτοιες είναι π.χ. η κατοχύρωση της δωρεάν υποχρεωτικής εκπαίδευσης ή το αυτοδιοίκητο των ΑΕΙ), περιέχει και μια σειρά διατάξεων που συνιστούν ελληνική ιδιομορφία, αφού όμοιές τους δεν βρίσκει κανείς πουθενά αλλού. Τέτοιες, μεταξύ άλλων, είναι:

Α. Ο καθορισμός των σκοπών της εκπαίδευσης, όχι μόνον της υποχρεωτικής, αλλά όλων των βαθμίδων. Την ρύθμιση αυτή μας την κληροδότησε η χούντα και το Σύνταγμα του 1952. Και τούτο, όπως έλεγε επί λέξει ένας υπουργός της δικτατορίας, προκειμένου να μην «μπορεί ο οποιοσδήποτε Παπανούτσος να καθορίσει την πολιτικήν επί της παιδείας».

Β. Η διάκριση της μεταλυκειακής εκπαίδευσης σε ανώτατη και ανώτερη, η οποία έχει καταστήσει εξαιρετικά δυσχερή την ουσιαστική αναβάθμιση των ΤΕΙ, μια και η διάρκεια των σπουδών που αυτά προσφέρουν δεν μπορεί να υπερβεί τα τρία χρόνια.

Υ. Ο χαρακτηρισμός των πανεπιστημιακών καθηγητών ως «δημόσιων λειτουργών», ο οποίος θεμελιώνει το αμφιλεγόμενο «καθήκον υπακοής» τους προς το Σύνταγμα, που το ίδιο το άρθρο 16 καθιερώνει. Πρόδρομος αυτής της αμφίσημης ρύθμισης ήταν η εξομοίωση των καθηγητών πανεπιστημίου με «δημοσίους υπαλλήλους» από το Σύνταγμα του 1952 και τα χουντικά, η οποία - υπενθυμίζω - απέβλεπε στον αποκλεισμό των αριστερών από τα ΑΕΙ.

Δ. Τέλος, και κυρίως, ο χαρακτηρισμός από το ίδιο το Σύνταγμα των πανεπιστημίων μας ως ΝΠΔΔ, κάτι που

επίσης είχε πρωτοθεσπίσει η χούντα προκειμένου, όπως είχε λεχθεί, να μην μπορεί να εγκατασταθεί «ευρωπαϊκόν πανεπιστήμιον» στη χώρα μας. Τα νομικά αυτά πρόσωπα το Σύνταγμα τα θέλει μεν «πλήρως» αυτοδιοικούμενα αλλά μοιραία, ως δημόσια νομικά πρόσωπα, τα θέτει «υπό την εποπτεία του κράτους».

Δεν χρειάζεται να έχει παρακολουθήσει κανείς επισταμένως την εξέλιξη των πανεπιστημιακών μας πραγμάτων τις τελευταίες δεκαετίες, για να αντιληφθεί τις σπουδαίες πρακτικές επιπτώσεις του ολέθριου αυτού χαρακτηρισμού. Θα απαριθμήσω τις σημαντικότερες:

Α. Την υπαγωγή των πανεπιστημίων μας στο δημόσιο λογιστικό. Και τούτο, ακόμη και όταν αυτά ιδρύουν, όπως το προβλέπει ο νόμος, φορείς κατά το ιδιωτικό δίκαιο (όπως είναι οι γνωστοί «ειδικοί λογαριασμοί») για τη διαχείριση είτε πτυχών της ίδιας της λειτουργίας τους. Οι απίθανες καθυστερήσεις στην κατασκευή εγκαταστάσεων και στις

Το άρθρο 16 εκτός από τις αυτονόητες ρυθμίσεις, που ανάλογές τους βρίσκει κανείς στα περισσότερα σύγχρονα Συντάγματα, περιέχει και μια σειρά διατάξεων που συνιστούν ελληνική ιδιομορφία. Η αναθεώρησή του πρέπει να είναι γενναία, όχι τόσο για να ιδρυθούν ιδιωτικά πανεπιστήμια όσο για να μεταρρυθμισθούν τα δημόσια

προμήθειες κάθε είδους, συμπεριλαμβανομένων των απλών συνδρομών σε περιοδικά και της αγοράς βιβλίων, είναι μερικές από τις «παράπλευρες» συνέπειες αυτής της υπαγωγής. Δεν είναι θέμα - όπως ορισμένοι εσφαλμένα πιστεύουν - κακής εφαρμογής του νόμου από στενόμυαλους υπαλλήλους - τον περίφημο πάρεδρο - και εν τέλει από τους δικαστές, εκ φύσεως επιρρεπείς στους τύπους. Είναι η αναγκαία συνέπεια του χαρακτηρισμού των πανεπιστημίων μας ως ΝΠΔΔ, που μοιραία οδηγεί σε τέτοιες ερμηνείες, αφού με αυτόν αποκλείεται η εφαρμογή της ελευθερίας των συμβάσεων, δηλαδή η τόσο αναγκαία σε ένα ακαδημαϊκό περιβάλλον πρωτοβουλία και αυτενέργεια.

Β. Την ομοιογενή ρύθμιση της πανεπιστημιακής σταδιοδρομίας με ένα πλέγμα άκαμπτων και άκρας λεπτομερειών ρυθμίσεων, οι οποίες ισχύουν τόσο για τα μεγάλα όσο και για τα μικρά πανεπιστήμια, τόσο στην Αθήνα όσο και στα πιο απόμακρα σημεία της επικράτειας. Έτσι, θέματα όπως τα προ-

σόντα των υποψηφίων, τα χρόνια υπηρεσίας που θα πρέπει να έχουν συμπληρώσει, ο ελάχιστος αριθμός δημοσιεύσεων και η διαβόητη συνάφεια των αντικειμένων, ενώ θα έπρεπε να διέπονται από τους γραπτούς και τους άγραφους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, ρυθμίζονται από τον νόμο.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η θέσπιση τόσο λεπτομερειακών ρυθμίσεων ήταν η απάντηση που έδωσε η πολιτεία, μετά το 1982, στην αυθαιρεσία του λεγόμενου «καθηγητικού κατεστημένου». Αν κρίνει κανείς από την κατάσταση που εξακολουθεί να επικρατεί στις ιατρικές σχολές των δύο μεγαλύτερων πανεπιστημίων της χώρας, αμφιβάλλω αν η απάντηση αυτή ήταν αποτελεσματική. Εν πάση περιπτώσει, διερωτάται κανείς αν η παράταση της επί αόριστον άρσης της εμπιστοσύνης της πολιτείας προς τους καθηγητές είναι σήμερα δικαιολογημένη. Εκτός, πράγμα πολύ πιθανό, αν οι ίδιοι οι καθηγητές βολεύομαστε με τη σημερινή κατάσταση και προτιμούμε να αναλαμβάνουν ανθ' ημών άλλοι τις ευθύνες, για να κοιμόμαστε ήσυχοι τα βράδια.

Υ. Τέλος, ως τρίτη καταστρεπτική συνέπεια του συνταγματικού χαρακτηρισμού των πανεπιστημίων μας ως ΝΠΔΔ θα κατονόμαζα την επικράτηση ενός άρρωστου εξισωτισμού, μιας γκριζας ομοιομορφίας, όχι μόνο στο πεδίο των ρυθμίσεων, αλλά και της πανεπιστημιακής καριέρας. Καμιά δυνατότητα εξατομίκευσης, καμιά επιβράβευση του καλύτερου, κανένα κίνητρο - πέραν του όποιου πατριωτισμού του καθενός μας - για περισσότερη προσπάθεια, μεγαλύτερη αφοσίωση, ειλικρινέστερη προσφορά. Αρκεί να λεχθεί ότι σήμερα είναι κυριολεκτικά αδύνατη η όποια διαφοροποίηση των τακτικών αποδοχών των καθηγητών με κριτήρια άλλα από τα χρόνια υπηρεσίας και την οικογενειακή κατάσταση.

Υποστηρίζεται ότι, με κατάλληλες νομοθετικές ρυθμίσεις, τα ανωτέρω προβλήματα μπορεί να ξεπεραστούν χωρίς να χρειάζεται να αναθεωρηθεί προπαισμένως το Σύνταγμα. Αρκεί, όπως έχει λεχθεί, να βρεθεί ένας σοβαρός δωρητής για να ψηφίσει η Βουλή νόμο που θα του επιτρέψει να ιδρύσει ως ΝΠΔΔ ένα πανεπιστήμιο προσαρμοσμένο στις επιθυμίες του. Δεν συμμερίζομαι αυτή την άποψη. Σε ένα κράτος όπου χρειάστηκε το ίδιο το Σύνταγμα να προστατεύσει με ειδικό άρθρο τους όρους των διαθηκών και των δωρεών υπέρ κοινωφελών σκοπών και όπου, παρά ταύτα, οι σοβαροί δωρητές προτιμούν να ορίζουν την έδρα των κοινωφελών ιδρυμάτων τους εκτός Ελλάδος, τέτοιου είδους επιχειρήματα δεν είναι σοβαρά.

Γενναία, λοιπόν, αναθεώρηση του άρθρου 16, όχι τόσο για να ιδρυθούν ιδιωτικά πανεπιστήμια όσο για να μπορέσουν να μεταρρυθμισθούν τα δημόσια.

Ο Ν. Κ. Αλιβιζάτος είναι καθηγητής του Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.